

Wat is natuur?

Ger Londo

In het kader van heemtuinen wordt de term *natuur* veel gebruikt. We spreken bijvoorbeeld over natuurtuinen, natuurrijke tuinen, natuureducatie enz. Maar wat verstaan we precies onder *natuur*? Dezelfde vraag stelden de mensen die zich met het natuurbehoud gingen bezighouden.

Als u een encyclopedie of woordenboek raadpleegt, zult u merken dat *natuur* vele betekenissen kan hebben. En dat weten we ook wel uit het normale spraakgebruik. In: "Hij heeft een aardige natuur", of in: "Dat is tegen zijn natuur" gaat het om iets anders dan wanneer iemand gaat wandelen in de *vrije natuur*. Die vrije natuur wordt door de stedeling al gauw als zodanig ervaren bij het fietsen door het agrarische landschap met o.a. maïsakkers en intensief bemeste graslanden. Ook met die natuur kunnen mensen niet overweg die zich met heemtuinen ofwel het natuurbehoud bemoeien.

Het is heel gebruikelijk dat termen of woorden binnen een vakgebied een aparte of beperkte betekenis krijgen. Denkt u maar aan termen in de weerkunde. Daar worden onder meer *krachtige wind* en *harde wind* gekoppeld aan bepaalde windsnelheden. Als wij een wind 'hard' noemen, kan dat meteorologisch gezien onjuist zijn omdat de betreffende windsnelheid volgens de definities als 'krachtig' betiteld moet worden.

En zo is het ook met het begrip natuur. De ruime betekenis van de natuur is bewust door de natuurbeschermers ingeperkt om duidelijk te kunnen maken wat wel en wat niet tot de te beschermen objecten behoort. En ook daarin bestonden (en bestaan er nog wel) verschillende opvattingen. Een opvatting die vooral vroeger gehuldigd werd, omschreef de natuur als de werkelijkheid om ons heen voor zover die buiten toedoen van de mens was ontstaan. De mens wordt daarbij geheel buiten de natuur geplaatst. De natuur waar het dan om gaat, betreft de zg. ongerepte

Wat is natuur?

foto: Sjakkelen van Lier

of maagdelijke natuur. Daartoe behoren onder meer oerwouden en niet door de mens beïnvloede moerassen, kwelders en duingebieden. Heidevelden, wilde graslanden en de moerassen van onze veenplassen vallen daar in het algemeen niet onder, want die zijn in Nederland voor het overgrote deel onder menselijke invloed ontstaan. Daarmee wordt het ook duidelijk dat we met die definitie bij het natuurbehoud in Nederland niet uit de voeten kunnen. Echte ongerepte natuur bestaat bij ons niet meer; overal is de invloed van de mens in meer of minder sterke mate zichtbaar.

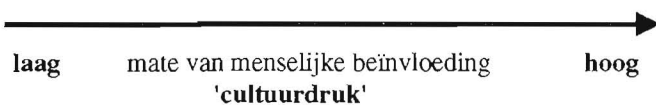
Een definitie die momenteel bij het natuurbehoud en in de landschapsecologie algemeen gehanteerd wordt, is de volgende: **Natuur is alles wat zich zelf ordent en handhaaft, al of niet in aansluiting op menselijk handelen, maar niet volgens menselijke doelstellingen** (Schroevers, 1982). Hier wordt de mens niet buiten de natuur geplaatst, maar hij kan er deel van uitmaken. Ook (pre-)historisch gezien is dit juister dan de mens geheel buiten de natuur te plaatsen. De primitieve mens oefende immers als element van de grote fauna in het verleden invloed

op de natuur uit. Alleen was de invloed gering. Die is sinds het begin van de Nieuwe Steentijd veel groter geworden. De mens maakte zich toen door middel van landbouw en veeteelt los van de ecosystemen waaraan hij tot dan toe gebonden was. Een ongebreidelde bevolkingsgroei kon plaatsvinden die regelrecht tot de huidige milieuproblematiek heeft geleid.

Naarmate de invloed van de mens groter werd, bleef er voor de zelfordening van de natuur steeds minder ruimte over en tenslotte is de mate van zelfordening zo gering dat we niet meer van natuur kunnen spreken zoals bijvoorbeeld bij een maïsakker of cultuurgrasland. We spreken dan van culturele begroeiingen (zie tabel 1). Daarin ordent de mens de plantengroei; slechts de spontaan optredende 'onkruiden' en dieren behoren daarin nog tot het natuurlijke. Bij 'cultuur' gaat het in dit kader om de invloeden die de mens op zijn omgeving uitoefent (o.a. vanuit de landbouw en veeteelt). 'Cultureel' wordt tegenover 'natuurlijk' gesteld. In dit verband wordt ook de term cultuurdruk gebruikt. Des te hoger de cultuurdruk, des te minder natuur er overblijft. Tussen natuur en cultuur is een scala

type levensgemeenschap	nagenoeg natuurlijk	halfnatuurlijk	cultuurlijk
<i>voorbeelden</i>	naturbos hoogveen kwelder gedeelten van de duinen	heide schraalland diverse moeras- begroeiingen culturbos met natuurlijke ondergroei	akker cultuurgrasland gazon siertuin populieren-plantage
<i>vegetatiebeeld</i>	spontaan ontstaan	door mens bepaald	door mens bepaald
<i>soortensamenstelling</i>	spontaan	geheel of grotendeels spontaan	overwegend door mens bepaald

omvang van het natuurbegrip in het kader van het natuurbehoud

natuur

Tabel 1. De diverse levensgemeenschappen in verband met de mate van menselijke beïnvloeding en het natuurbegrip. Tussen de nagenoeg natuurlijke en halfnatuurlijke levensgemeenschappen bestaan geleidelijke overgangen evenals tussen de halfnatuurlijke en cultuurlijke levensgemeenschappen.

van geleidelijke overgangen (tabel 1). Een loofbos dat zich op spontane wijze ontwikkeld heeft, is duidelijk natuur en staat dicht bij de ongerepte natuur. Naturbossen en hoogvenen zijn zg. natuurlijke levensgemeenschappen en vormen op de meeste plaatsen in ons land de eindstadia van de spontane vegetatieontwikkeling (waarbij de mens dus niet ingrijpt).

De meeste schraallanden en heiden zijn in ons land ontstaan doordat de mens in het verleden bos gekapt heeft en daar vervolgens ging maaien of er vee liet grazen. Het vegetatiebeeld is daar dus door de mens bepaald, maar de soortensamenstelling van de schraallanden en heidevelden is spontaan ontstaan. Eigenlijk staat het tussen natuur en cultuur in. We noemen een dergelijk schraalland of heide een zogenaamd halfnatuurlijke levensgemeenschap (Westhoff, 1949: tabel 1). Daarnaast zijn er ook plaatsen in ons land waar schraalland en heide als natuurlijke levensgemeenschap worden beschouwd, namelijk in delen van de kustduinen waar het sterke zeeklimaat de bosontwikkeling verhindert.

En hoe zit het nu met het natuurbegrip in het kader van heemtuinen? In de zestiger en zeventiger jaren doken er allerlei nieuwe termen op: ecologische tuinen, wilde tuinen, Le Roy-tuinen e.d. Er werd druk met meer 'natuurlijke' tuinen geëxperimenteerd. Maar er

heerste veel onduidelijkheid. Vaak werd gepropageerd dat je zo weinig mogelijk moest ingrijpen. Maar als je met voedselrijke grond begon (hetgeen meestal het geval was), ontstond vaak een soortenarme brandnetelruigte in plaats van een bloemrijke begroeiing. Ik kreeg toentertijd op het voormalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer veel vragen van mensen hoe ze soorten- en bloemrijke natuurlijke begroeiingen konden verkrijgen.

Dat vormde voor mij de aanleiding tot het schrijven van het boek "Natuurtuinen en -parken". De ervaringen van het natuurbeheer (inclusief hetgeen we nu natuurontwikkeling noemen) heb ik op tuinen en parken toegepast. Om meer duidelijkheid te scheppen en om tevens verschillende methoden goed te kunnen beschrijven, ben ik uitgegaan van bovenvermeld natuurbegrip, zoals dat in het kader van het natuurbehoud gehanteerd wordt. Ook in het recent verschenen boek "Tuin vol wilde planten" heb ik dit natuurbegrip gehanteerd.

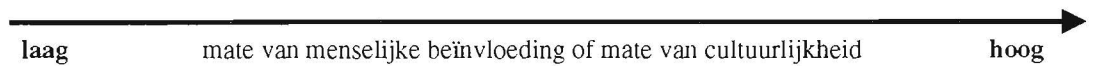
Een natuurtuin is dus een tuin waar de begroeiing uit 'natuurlijke' levensgemeenschappen bestaat (zie tabel 2). In de praktijk komt dit steeds neer op halfnatuurlijke gemeenschappen daar nagenoeg natuurlijke gemeenschappen in tuinen niet haalbaar zijn. Slechts in grote natuurparken zou op den duur naturbos kunnen ontstaan wanneer er een geheel spontane ontwikkeling zou plaatsvinden waarbij de menselijke

Heide: een halfnatuurlijke levensgemeenschap

foto: Willy Leufgen

type tuin	heemtuin			
	natuurtuin	wilde-plantentuin	verwilderingstuin	conventionele siertuin
voorbeelden van begroeiingstypen of levensgemeenschappen	bos en struikgewas met natuurlijke ondergroei bloemrijk grasland heide	bos en struikgewas met cultuurlijke ondergroei bloemenveld cultuurlijke heide	idem, 'wildgardening' met in- en uitheemse soorten	in het algemeen strakkere beplantingen van overwegend uitheemse soorten
sortiment	inheems	inheems	in- en uitheems	overwegend uitheems
ordening plantesoorten	geheel of grotendeels spontaan	grotendeels door mens bepaald	grotendeels door mens bepaald	geheel door mens bepaald
aard begroeiingstypen of levensgemeenschappen	halfnatuurlijk	cultuurlijk	cultuurlijk	sterk cultuurlijk

omvang van het natuurbegrip in het kader van tuinen

-----
natuur s.s.

-----
natuur s.l.

Tabel 2. De diverse tuintypen in verband met de mate van menselijke beïnvloeding en het natuurbegrip. Niet alleen tussen de natuurtuin en de wilde-plantentuin, maar ook tussen de wilde-plantentuin en de verwilderingstuin en tussen de verwilderingstuin en de conventionele siertuin bestaan geleidelijke overgangen. Nagenoeg natuurlijke levensgemeenschappen (zie tabel 1) zijn in natuurtuinen niet te verwezenlijken omdat de menselijke beïnvloeding daar te groot is. Hantering van een beperkt natuurbegrip (natuur s.s.) heeft vooral zin in het kader van aanleg en onderhoud van heemtuinen en komt overeen met het natuurbegrip i.v.m. het natuurbehoud (zie tabel 1). Een ruimer natuurbegrip kan ondermeer in het kader van natuureducatie gehanteerd worden (natuur s.l.).

invloed afwezig of zeer gering blijft. Maar de kans daarop is zeer gering en in de regel worden de bomen aangeplant. En aangeplant bos (ook van ter plaatse inheemse boomsoorten) noemen we halfnatuurlijk.

In de natuurtuin ordent de plantengroei zich (grotendeels) zelf en bestaat de beïnvloeding van de mens vooral uit maaien en kappen. Het beheer van natuurtuinen komt neer op natuurbeheer op kleine schaal.

In de wilde-plantentuin ordent de mens de begroeiing door aanplanten, uitzaaïen en wieden. Volgens de hierboven gegeven definitie is dat geen natuur, maar een cultuurlijke begroeiing met inheemse soorten. Dat er tussen de wilde-plantentuin en de natuurtuin overgangen bestaan, is uit een vorig artikel al duidelijk geworden (Londo, 1994), daarop hoeven we hier niet verder in te gaan.

Mijn toepassing van het begrip 'natuur' is dus gericht op de methode van aanleg en onderhoud. Je kunt de natuur het ordenende werk laten doen (waarbij je

minder arbeid hoeft te verrichten) of je kunt het zelf (grotendeels) doen hetgeen aanzienlijk meer werk met zich meebrengt.

Omdat we in wilde-plantentuinen werken met inheemse soorten en daarmee (op een meer cultuurlijke wijze) levensgemeenschappen nabootsen, kunnen dergelijke tuinen er 'natuurlijk' uitzien, zeker voor bezoekers die weinig of niets van aanleg en onderhoud of van vegetatiekunde weten. Deze mensen kunnen daar de natuur beleven en uiteraard zijn dergelijke tuinen veel meer 'natuur' dan gangbare tuinen met exoten (zie tabel 2) en het moderne agrarische cultuurlandschap dat ik in het begin van dit artikel aanhaalde als de vrije natuur van de stedeling. We kunnen voor bezoekers van heemtuinen en in het kader van de natuureducatie goed een ruimer natuurbegrip als boven hanteren (zie tabel 2). Zo is het mogelijk te spreken van *natuurrijke tuinen*. Pas in het kader van aanleg en onderhoud van heemtuinen of in verband met het natuurbehoud is een be-

perkter natuurbegrip zinvol. En het zou de duidelijkheid ten goede komen wanneer we bij natuurtuinen deze beperkte betekenis hanteren. □

Literatuur

- Londo, G. 1977. Natuurtuinen en -parken. Thieme, Zutphen.
 Londo, G. & J. den Hengst. 1993. Tuin vol wilde planten. Terra, Warnsveld.
 Londo, G. 1994. Vanuit tussenvorm naar natuurtuin en wilde-plantentuin. *Oase* 4 (2): 10-12.
 Schroevers, P.J. (red.). 1982. Landschapstaal. Pudoc, Wageningen.
 Westhoff, V. 1949. Schaakspel met de natuur. *Natuur en Landschap* 3 (2): 54-62.

Dr. Ger Londo werkt als ecooloog-vegetatiekundige aan het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek in Wageningen. Hij is o.m. auteur van "Natuurtuinen en -parken" en het recent verschenen boek "Tuin Vol Wilde Planten" en een belangrijk adviseur in de natuurtuinsector.